

de favorir a aquest, sembla llògic atribuir la llei de 1234 a exigències dels senyors feudals. Consigna lo sobirà en la Crònica un fet que confirma dita animositat. Guillém de Ça Sala defensava devant de Don Jaume los drets de la Comtesa d'Urgell y en Guillém de Cardona li feu la següent increpació: «Teniu en compte Guillém, que ab vostra palabrera de lleigista, que aprengueru allà en Bolonia, no feu perdre al Comte son Comtat», ab lo qual se manifesta la repugnancia dels senyors feudals als lleigistes, y lo fet de pledejar en la Cort de D. Jaume, dexeblés de Bolonia, per altra part conegut, donchs, Savigny senyala lo lloch que ocuparen los fills de Catalunya y d'Aragó en aquella Universitat. Se demostra donchs ab claretat, que durant lo regnat de tan strenuu príncep y ab son adjutori, la renaxença jurídica iniciada per Irneri penetrà en la nostra terra, hón, sens dupte, degué trovarhi precedents y condicions apropiades a son desenrotllament.

Recordemnos, senyors, del rey en Jaume, no sols per los esplendors de les seves glories militars, sinó encara per sa ferma voluntat en posar los grans fonaments de la nostra constitució civil y política. Ell sentia amor intensa per los seus pobles peninsulars y may no volgué anarsen a venjar la mort de son pare y acceptà lo tractat de Corbeil, fent renúncia a tota supremacia en Llengadoc y Gascunya sens curarse de si obtenia suficient compensació.

Crec, senyors acadèmichs, haver justificat plenament la celebració de la present sentada, sens propòsit de fer cap estudi, sinó sols de posar senzill march al retaule de D. Jaume que van á presentarnos alguns consocios nostres.

## DON JAUME Y L'ARXIU REYAL

Per D. FRANCESCH DE BOFARULL Y SANS

Al cercar materia ab que satisfer mon viu desig de cooperar a la solemne commemoració que avuy fa aquesta antiga Corporació, que fou presidida per lo meu benivolgut avi per temps de més de vintinou anys y que per aquest sòl concepte ja li dech tota consideració y estima, no he trovat cosa més apropiada a la sentada que celebràm que donar a conèixer algunes curioses noves estretes de la historia que estich scrivint del Arxiu de la Corona d'Aragó y que revelen com també se preocupava lo rey en Jaume de la conservació y reunió dels documents que interessaven tant als afers públichs com als particulars del príncep. Degut al bon seny y cura extraordinària dels sobirans de la casa reyal de Barcelona, pogué formar-se y mantenir-se sencer y copiós a través de llargues centuries aquest incomparable dipòsit de documents històrichs, hón hi trobàm día a día tots los recorts scrìts en aquesta terra desde que començà sa constitució ab la formació dels comtats.

Durant lo regnat de Don Jaume és quan l'Arxiu reyal pren més volada, per rahó de la introducció del paper. Abans d'aquell, tot era en pergami y per son alt preu y altres dificultats no se feren coleccions ordenades de copies dels diplomes expedits per los sobirans. Mas, après la conquesta de Valencia començà l'us del paper, y axí en la segona meytat del regnat de Don Jaume són simultaniament usats en la cancelleria reyal lo pergami y lo paper. Són, donchs, en paper, los registres de lletres o diplomes expedits desde 1237, formant volums relligats. Vintivuit registres en trentatrés volums són los referents a copies dels documents atorgats per dit rey; los primers de la colossal collecció de més de 6,300 registres, formada per los successius monarques, tots los quals, sens excepció, continuaren la custuma iniciada per Don Jaume, de fer transcriure en llibres apropiats al obgecte los diploms qui sortien de la cancelleria.

D'escriptures en pergami s'en conserven en l'Arxiu general corresponents al regnat que avuy commemoram, 2,441, y pot calcularse en unes deu mil les transcrites en los vintivuit registres.

Encara que en los primers d'aquests registres de Don Jaume hi hagi dates de documents del any 1237 y transcrit lo repartiment del regne de Valencia, quals donacions se copiaven a la par que lo rey les anava atorgant, lo cert és que la copia dels documents reys metódicament no comença fins al segón semestre del any 1257, com pot veures en los registres 5 y 6. Desde aquell temps s'usà a Catalunya y Valencia, sens interrupció, lo paper de drap, que los serrahins fabricaven a Xàtiva.

Era custuma antiga lo depositar en los monestirs tan les joyes com los documents importants, per estar més segurs y ben conservats que no dexantlos en mans de servidors poch aptes. Si bé sembla que era per precaució transitoria, devegades durava molts anys. Don Jaume tenia depositats en lo monestir de Sixena, en l'Aragó, de relligioses hospitalaries de Sant Joan de Jerusalem, tots los documents referents a les negociacions polítiques ab Castella segons se veu per la lletra de primer de desembre de 1260, datada en Terol, per la qual lo rey demanà a la priora la documentació indicada:

«*Jacobus Dei gratia Rex Aragonum... venerabili et dilecte T. Dei gratia priorisse de Sexena salutem et dilectionem. Dicimus et mandamus vobis quatenus visis presentibus mitatis nobis per Michaellem de Sexena portarium nostrum latorem presentium omnia translata omnium instrumentorum que sunt inter nos et illustrem Regem Castelle que sunt in Sexena et si translata ipsorum instrumentorum non habetis ipsa statim translata faciat scriptori vestro et ea nobis statim sine mora per dictum portarium nostrum transmittatis et hoc aliquatenus non mutetis quoniam periculum esset in mora. Datum Turolii kalendas decembris anno Domini M<sup>o</sup>CC<sup>o</sup> sexagesimo.*»

Tres meses després tornà a escriure a dita priora, demanantli los documents dels tractats ab Çeit-Abuzeit, rey moro que havia sigut de

Valencia, dientli: «Rogamus et mandamus vobis quatenus omnes cartas que sunt inter nos et Açeit Abuçeit nobis transmittatis per fidelem scriptorem nostrum Petrum de Columbario et eas sibi incontinenti tradatis; et hoc nullo modo diferatis». Està datada a Valencia lo dia 11 de març de 1261. Abdues lletres, originals en paper, molt petites, de uns deu per set centimetres, porten l'adresa en lo revers y tenen encara visibles les senyals de la cera y plechs de quan foren closes. Són, potser, les més antigues lletres originals en paper que se conserven en l'Arxiu reyal.

Tenim encara una tercera lletra del rey en Jaume a la priora del meteix monestir aragonès, demanantli los documents diplomàtics atorgats per lo dit monarca y lo de Navarra. Diu axí:

«Jacobus Dei gracia Regis... venerabili et dilecte Elicsende Dei gracia Priorisse Sexena salutem et dilectionem. Noveritis quod mittimus fidelem scriptorem nostrum Michaellem Violeta ad vos pro aliquibus instrumentis nostris que tangunt factum Regis Navarre. Quare mandamus vobis quod tradatis eidem clavem arche nostre ubi sunt instrumenta nostra et permittatis ipsum extrahi inde omnia instrumenta predicta et ducere ipsa nobis. Et hoc aliquatenus non mutetis. Datum Osce XIII kalendas junii anno Domini M<sup>o</sup>CC<sup>o</sup>LX<sup>o</sup> nono».

Es, donchs, innegable, que Don Jaume tenia en lo monestir de Sixena, en caxes tancades, los documents d'Estat, la part més important del Arxiu de la corona. Y no en los darrers temps del regnat solsament, sinó desde son principi, puix lo 10 d'abril de 1217 ja trobà a Donya Ossenda, priora de Sixena, atorgant lo rebut dels documents referents al matrimoni de la reina de Sicília (la filla d'Alfons I), dipositats en lo monestir.

La cura constant del rey en Jaume per la documentació és manifesta. Trobantse a Montpeller a la primeria del any 1267, encarregà al jurisperit Joan Blach cercar y recullir totes les escriptures que pogués aplegar en los territoris de Narbona, fentles registrar degudament. Lo document començava axí: «Notum facimus universis presentem paginam inspecturis; quod nos fecimus et facimus nostrum generalem procuratorem fidelem nostrum Johannem Blacum jurisperitum ad registrandum seu faciendum registrari nostra instrumenta et querenda petenda et recuperanda ea omnia et singula instrumenta a quibuscumque detinentur vel possidentur et ad recipiendum et investigandum et inquirendum bona nostra et jura et ad petendum recogniciones feudorum nostrorum et alodiorum... et ad petendum bona nostra et jura ab omnibus universis et singulis detinentibus ea et ad omnia bona nostra conservanda ne alicuius fraude pereant vel dissipentur seu alienentur in villa Montispessulani et extra... et territoris ad nos pertinentibus in diocesis Magalense et in diocesis Agathense et Vicense et Nemausense vel aliis quibuscumque locis in provincia Narbone vel extra... Volumus ob hoc ut de alienacionibus sive de instrumentis qui inde fient ad opus

nostri faciat fieri et retineat instrumenta publica et custodiât et consilium et cautelam adhibeat ne jura nostra possint deperire... Datum in Montepesulano III nonas februarii anno Domini M<sup>o</sup>CC<sup>o</sup>LX<sup>o</sup> sexto.

Creem haver provat que lo rey Conqueridor posà atenció constant, malgrat ses empreses de guerra y los complicats negocis d'Estat que li ocupaven tot lo temps, en conservar la documentació y organitzar un nucli, qui devia ésser, al cap de segles, lo incomparable y grandios Arxiu general de la Corona d'Aragó, l'arsenal reple de materials per escriure en tots sos aspectes la historia dels pobles que aquell insigne príncep governà per espay de sexanta dos anys.

## LOS SEGELLS DEL REY EN JAUME I

Per D. FERRÁN DE SAGARRA

Si'l regnat del nostre rey en Jaume, fou fecund en successos extraordinaris y en fets gloriosos, aquesta qualitat se fa patent en tot lo que li pertany, y fins aquells obiectes, a n'ell corresponents y que podríem considerar d'una inuportancia secundaria, se'ns presenten rodejats d'aquesta aureola de grandesa y magestat.

La sigilografia o estudi y descripció dels segells que usà durant el seu regnat, ens ho demostrarà ab tota evidencia; puix si en los seus primers exemplars, o sia en los que corresponen al seu començ, no hi trobàm més que'ls títols de *Aragó*, *Barcelona* y *Montpeller*, y son dibuix, si bé quelcòm més correcte que'ls dels seus antecessors, presenta certa senzillesa apropiada al príncep que encara no havia emprès ses famoses conquestes; en cambi, més endavant, conquerida Mallorca y després Valencia, y afegits aquests territoris a la corona, ordena don Jaume gravar nous segells, que per sa magnificencia revelarien aquelles victories, si ja no vinguessen consignades en les respectives llegendes.

Fins al present havèm pogut trobar, en los diversos arxius que portèm investigats, en un període de més de trenta anys, de aplegar materials pera la Sigilografia catalana, onze tipus o motllos diferents de segells pertanyents al dit monarca.

Aquests onze segells podèm agrupàlse en tres períodes: 1.<sup>er</sup>, desde'l començ del regnat (1213) fins a la conquesta de Mallorca (1230); 2.<sup>on</sup>, desde aquesta data, fins a la presa de Valencia (1238), y 3.<sup>er</sup>, desde la incorporació de Valencia, fins l'any en que esdevingué la mort del rey (1276).

Corresponen al primer període, cinch dels onze tipus. En tots ells, serveix com materia per fer la imprompta, la cera natural, probablement barrejada ab alguna altra substancia que li comunicava duresa. No s'introdueix, encara, la cera vermella que veyèm constantment